

РЕЦЕНЗИЯ
от проф. д-р Георги Асенов Арнаудов,
преподавател в Нов български университет,
професионално направление 8.3. Музикално и танцово изкуство”,
за придобиване на образователната и научна степен „доктор“
по професионално направление 8.3. „Музикално и танцово изкуство”
с кандидат Найдено Владиславов Тодоров

Представената ми за рецензия дисертация на Найдено Владиславов Тодоров на тема **„РАЗВИТИЕ НА СИМФОНИЧНИТЕ ОРКЕСТРИ В БЪЛГАРИЯ. ИСТОРИЯ, ПРОБЛЕМИ ДНЕС И ВЪЗМОЖНИ РЕШЕНИЯ“** е развита в рамките на един наистина значим обем от 258 страници, написани при това с шрифт Times New Roman 12 пункта при най-тясна разредка, нещо което реално приравнява обема на 399 страници. При това, нека го кажа още от началото: 399 страници на едно изключително изследване.

Текстът на дисертационния труд съдържа **Въведение**, четири глави озаглавени съответно: **Глава първа:** Теоретични постановки на проблема за симфоничния оркестър, **Глава втора:** Анализ на влияещи фактори върху резултатите от дейността на симфоничните оркестри в България, **Глава трета:** Апробиране на модел за значение на стратегията като влияещ фактор върху резултатите от дейността на Софийска филхармония, **Глава четвърта:** Осъществяване на организационна промяна чрез подобряване мениджмънта на симфоничен оркестър, **Обобщения и препоръки към обекта на изследване, Заключение, Приноси на дисертационния труд, Публикации по дисертационния труд, Библиография и сайтография, Приложения.**

Още в началото следва да кажа, че темата е изключително значима не само в научно но и в научно-приложно отношение. Значимост, която е обусловена от множество фактори. На първо място следва да изведе че подобна тема не е изследвана и коментирана в музикално-научната ни литература и на мен не ми е известен аналог. Нещо повече, обхвата на темата и разглежданата в нея проблематика може да бъде отнесена не само в областта на науките за изкуствата, но и по отношение на социалните, стопанските и правните науки, а

и не само. А такъв един интердисциплинарен поглед прави изследването изключително пригодно. На едно следващо място следва да изтъкна факта, че мога спокойно да определя автора на текста на дисертацията, като един от най-изявените експерти както в областта на управлението на това което назоваваме музикални институции, а и държавното управление, но и по отношение на развитието на цялостното развитие на културата в България. Към това следва да изведе че Найдено Тодоров е един голям български музикант с огромен принос за развитието на музиката у нас и в частност на симфоничното дело, диригент, благодарение на когото ние имаме възможност да бъдем част от световната музикална сцена и да са наслаждаваме на най-известни музикални изпълнители от цял свят. Така, когато четем неговото изследване, ние не само оценяваме неговата работа като докторант, но наистина придобиваме познание за една така сложна и като организация и като система сфера на музикалния живот.

Тук следва да изведе, че не само избирането на тема, но и цялостното изследване и разработването на логическата постройка на текста са значими и приноси. Логическото изложение на една така сложна проблематика е реализирано пригодно и по най-изявен начин. То включва едно начално излагане на теоретични постановки, анализ на контекста, конкретизации с представяне на примери от развитието и функционирането на националния филхармоничен оркестър и накрая излагане на нови принципни подходи при мениджмънта на симфоничен оркестър.

Следва да изтъкна че още във въведението авторът е формулирал по най-точен и ясен начин целите и задачите на дисертацията. Това може да бъде видяно в яснотата с която е очертана актуалността на темата, отнасянето ѝ към сложната и динамична социокултурна среда у нас и непрекъснатите опити за реформи, които се извършват често без анализ на контекст и влияещи фактори, без (по думите на автора) *„апробирани различни модели за установяване значението на стратегията като влияещ фактор върху резултатите от дейността на симфоничните оркестри“* и последващи оценки. Обектът на изследването е настоящото състояние на националния симфоничен оркестър, както и историята и развитието на оркестровата практика в България, а предмет

на изследване са методическите и приложните аспекти за намиране на подходи и разкриване на възможности за подобряване и усъвършенстване на резултатите от труда на участниците в целият този така сложен „механизъм“ наречен оркестър. Основната цел на дисертационният труд е да се изследва историята, развитието и съвременния контекст на симфоничното дело в България, с фокус най-вече върху състоянието на Софийската филхармония. На основата на такъв един исторически и контекстуален анализ авторът разглежда и възможностите за прилагане в нашият музикален живот на *„иновативни аспекти и организационни практики на най-добрите европейски и световни филхармонични структури“* с цел *„осъществяване на организационна промяна чрез подобряване мениджмънта на симфоничните оркестри“*. Така дефинирани целите на изследването дават и основните му задачи, които са отнесени към поставянето на теоретична основа за управлението на симфоничните оркестри, извършването на исторически анализ и аналитичното изследване на състоянието на оркестрите в България, към критичното разглеждане на културните реформи у нас, апробирането на модели и търсенето на пътища към изграждането на законодателната рамка за управление на сценичните изкуства в България.

В началната, първа глава е представено значението на оркестрите, техните разновидности, категоризации и примери от световната практика. Представени са видовете оркестри, според акта на създаване и според техните функции и оперативни цели, видовете собственост на оркестъра, модели на взаимоотношения между „институциите“ оркестър и зала с възможни разновидности на отношенията между музикалните състави и мениджмънта на залата. В тази част на дисертационния труд се уточняват подробно понятия „филхармония“ и „симфоничен оркестър“ и значението и влиянието на тази типология върху статута на музикалните състави.

Втората глава е фокусирана върху оркестрите в България – „филхармонии“ и „симфонични оркестри“. Представени са двата български оркестъра с „филхармоничен“ статут - тези на Софийската и Плевенската филхармония, с точни данни на щатния им състав „притежанието“ на зали за

осъществяване на репетиционни процеси и концертни изпълнения. Представен е задълбочен преглед на историята на развитие на музикалните и симфоничните институции в България в периода от 1878 до наши дни. Развитието им е групирано са в три стадия, като първият обхваща периода до 1944 г., вторият от 1944 до 1989 и третият от 1990 до 2020 г. Изследвани и анализирани са характеристиките на всеки един от трете стадия. Започвайки от следосвобожденския ентузиазъм на създаване на музикални състави, които са „в ръцете на любители, в много от случаите завършили своето образование в чужбина“ дисертантът извежда факта че повечето от съставите не оцеляват дълго, поради липса на добра организация, структура, финансови или организационни проблеми. В разгледаният втория стадий от развитието на симфоничните оркестри се разглежда одържавяването (основно след 1944) на съществуващите и оцелели оркестрови структури, различните държавни институции, които са свързани с администрирането на музикалните състави, включително и създаването на общински оркестри.. и най-вече окончателното преустановяване на частната инициатива. Изследвана и анализирана е също така и формирането на „цялостна държавна политика към развитието на симфоничното изкуство“. В третият стадий, периодът след 1990 г. са характерни непрекъснатото реформиране на държавните културни институти и опитите за приспособяването им към пазарните условия. Разгледано е и създаването на частни оркестрови състави. Разгледани са различни, типични за този период видове оркестри – симфоничен, симфониета, камерен, акомпаниращ. Направен е и анализ на разпределението на оркестрите според вида на тяхното финансиране – държавни оркестри с музиканти на трудов договор, общински състави с музиканти на трудов договор и накрая частните състави с наети на хонорар музиканти. Представена е хронология и задълбочен анализ на протичането и на културните реформи в музикално-сценичните изкуства в България и приносен анализ на реформите, извършвани през последните 30 години в професионалния сектор музика от децентрализирането със създаването на Национален център за музика и танц, както и последващи действия, постановления за преобразувания на институти, създаването на

открити сцени и държавни културни институти с национално значение, последващи реформи, съкращения, въвеждането на делегираните бюджети през 2011 г, реформата от 2015 г. за изменението на основната измервателна единица и др. С безпоощадна точност и на основата на своите дълбоки познания дисертантът осъществява приносен критичен анализ на извършваните реформи с представени доказателства и приноси предложения за разбирането и интерпретирането на понятията. Представени са предложения за търсенето на подходи към ясно, точно и правилно организиране на *„разходи, увеличаване на интереса и посещаемостта, завишаване на приходите, но също така и по-богат репертоар, поразнообразни изпълнители, по-високо художествено ниво, образователна и социална дейност и висок престиж в обществото. Това би следвало да е смисълът на една реформа, това е и което липсва до момента у нас.“*

Следващата глава е озаглавена Апробиране на модел за значение на стратегията като влияещ фактор върху резултатите от дейността на Софийска филхармония. Представена е историята на Софийска филхармония с всички етапи от нейното преобразуване през годините, включително с точен анализ на представяна *„некоректна историческа линия на ранната история“* на оркестъра. Изключително точно и приносно е изведено съвременното състояние на Софийска филхармония с описание на органите и структурата на управление, нещо, което впрочем е осъществено в най-тънки детайли и съвсем естествено с изключително познаване на материята. В тази глава дисертантът е реализирал SWOT анализ на състоянието на Софийската филхармония към 31 декември 2022 по модела на Алберт Хъмфри, като анализът разглежда четири фактора, които идентифицират състоянието и проблемите на институцията На основата на всичко това и на реализирания дълбочинен и съдържателен анализ Найдено Тодоров представя "Стратегия за развитие на Софийска филхармония". В нея могат да бъдат видени идеите и културната философия на дисертанта, представянето на мисията на филхармонията, нейната структура, великолепни идеи за материалната база, развитието на устойчивостта на институцията, кадровата политика и изграждането на финансова устойчивост, конертното

програмиране и репертоара на оркестъра, работата по изграждане на публики и културна политика.

Четвъртата глава представя идеи и модели за мениджмънта на симфоничния оркестър. Проблем изключително важен в съвременното общество и съответстващ на различните гледни точки към изкуствата разглеждани в определени случаи като „културна индустрия“, а в други като „социална надстройка“ на обществото. Съвсем естествено, Наойден Тодоров е апологет на второто разбиране. Разгледани са модели на мениджмънт от света с фокус върху пионера на симфоничното дело - Германия. На тази основа дисертантът заключава че *„взаимоотношенията на институцията „оркестър“ с външни структури са много по-богати“* и предлага своя класификация на тези релации разделена в четири групи. Това са взаимоотношенията вътре в сценичните изкуства, тези във виртуалната среда, тези с градската среда и накрая, тези с различните свързани с изкуствата индустрии. Едно наистина приносно групиране. Тук бих извел като особено приносна тезата на дисертанта че *„музикалните изкуства съществуват в състояние на квазипазар, но в същото време тяхното въздействие върху обществото именно в качеството им на „изкуства“ далеч надхвърля икономическите ползи от съществуването им“*. Представена е изключително точно систематизирана информация за политиката на оркестрите в зависимост от различните модели разгледани от Найден Тодоров като Европейски (немски) модел, Американски модел и Български модел. Модели, които имат различни принципи както на мениджмънт, организация на концертния живот, така и на общение с публиката. Публиката и комуникацията с нея са изведени като общополагащ фактор и основа за трансформирането и възхода на едно общество.

В целият текст на изследването, в цялата така добре изградена логическа постройка на тази дисертация е видно че Найден Тодоров притежава една изключително висока степен на познаване на състоянието на проблема, както и яснота и широки познания за съществуващия контекст а и не само това. На основата на своите задълбочени познания той предлага модели и подходи за бъдещо развитие, за прилагане на световен опит и за една задълбочена работа,

която има цел да издигне културата ни на едно изключително високо ниво. Дисертантът успява умело, както точно и ясно да се основе на своя опит на великолепен концертен изпълнител и мениджър така и прецизно да се отстрани от този свой опит и да започне да наблюдава в детайли редица процеси, нещо, което му помага да постигне в своето изследване едни наистина великолепни приноси резултати. Така разгледан, текстът на дисертацията показва висока степен на съответствие на избраната от Найден Тодоров методология и методика на изследване с поставената цел и задачи на дисертационния труд. Текстът, със своите множество примери е доказателство за огромен принос на дисертанта при събирането и анализирането на емпиричните данни.

Текстът на дисертацията на Найден Тодоров е основан на цитирания и позовавания на представителен брой автори, като в частта Библиография и сайтография (едно впрочем прекрасно наименование на такъв един раздел) са указани общо 48 заглавия на книги – 34 от които са на кирилица, а 14 са публикации на латиница, в раздела за сайтове са указани 239 линка към значими световни енциклопедии, нормативни актове или световноизвестни институции в областта на културата, както и 22 заглавия на статии от периодичния печат. Всички те, както и множество линкове към електронни публикации са цитирани много коректно и точно в корпуса на текста на дисертацията като бележки под линия – общо 318 на брой. Използваните материали – студии, статии, документи, нормативни актове и др. показват един изключително широк кръг от познания и много висока степен на познаване на развитието и състоянието на симфоничните оркестри, както и много високо съответствие на изследването с използваната литература.

Към текста на дисертацията е приложен и списък с „Публикации по дисертационния труд“ в който е представена информация за публикациите на докторанта. В тях са представени:

1. Тодоров, Н. (2012). Модел на политика за управление на съвременна културна институция, В: Сборник научни студии с авт. кол. „Мениджмънт на бизнес процеси“, PRIMAX, ISBN 978-954-8675-51-2, стр. 53-90 – Студия;

2. Тодоров, Н. (2023). Апробиране на модел за значение на стратегията като влияещ фактор върху резултатите от дейността на Софийска филхармония, в Сборник научни студии с авт. колектив, „Развитие на регионални социални екосистеми в условията на дигитална трансформация“, Научен редактор: доц. д-р Свилена Рускова, рецензент, проф. д-р Веселина Илиева, Шуменски университет „Черноризец Храбър“, Издателство Primax, 2023, ISBN 978-619-7242-99-7, Печат: Академично издателство Русенски университет, стр. 5-29 – Студия;
3. Тодоров, Н. (2019). Машината симфоничен оркестър, в сп. АРТИзанин, бр. 19, 2019, ISSN 2535-1273, ред. Г. Дюлгерев, стр. 19-38 – Статия;

Първите две от тези публикации са студии публикувани в редактирани колективни томове, а третата публикация е статия публикувана в специализирано издание в областта на изкуствата. Следва да се отчете че и трите публикации са в издания които отговарят напълно на изискванията на Правилника за приложение на ЗРАСРБ за наличието на публикувани материали в специализирани издания в областта на изкуствата.

Запознат съм в основи с текста на представеният ми от дисертанта автореферат който съдържа 48 страници и много точно и ясно представя основни положения и проблематики от текста на дисертацията.

Аз приемам напълно изведените в текста на дисертацията приноси, които много точно са групирани в два раздела. Такива с *„културално-мениджърски характер“* и такива с *„приложен характер“*. Тук следва да изведе като особено ценни представянето на интегрирана критериална система за оценяване на човешките ресурси в симфоничния оркестър у нас, дефинициите за характера на труда на симфоничния музикант, съдържателния и критичен анализ на културните реформи при музикално-сценичните изкуства в България, представянето на законодателна рамка за управление на сценичните изкуства в България, апробирания е модел на стратегията на Софийската филхармония. Така разгледани тези приноси са доказателство че дисертационният труд на

Найден Тодоров съдържа оригинални, високоприносни теоретични обобщения и решения на приложни проблеми в областта на музикалния мениджмънт и управлението на културата.

На основата на горепосочените мои коментари, бележки и разсъждения си позволявам да оценя високо и по достойнство, както цялата практическа дейност на Найден Тодоров, така и цялостната работа по това високо приносно изследване и написване на дисертацията. Поздравявам също така и неговият научен ръководител проф. д-р проф. д-р Милена Шушулова-Павлова за работата с дисертанта и оказаното му съдействие. С настоящето бих желал да предложа на уважаемото Научно жури да присъди на Найден Владиславов Тодоров образователната и научна степен „доктор” по специалност 8.3. „Музикално и танцово изкуство”.

София, 08.09.2024 г.

проф. д-р Георги Асенов Арнаудов